

## Uticaj Erdoganovog režima na međunarodnu zajednicu, sa posebnim akcentom na Zapadni Balkan

Ovaj članak nastoji da u kratkim crtama pruži osvrt na unutrašnju i vanjsku politiku Turske za vrijeme vlasti bivšeg premijera i sadašnjeg predsjednika države, Redžepa Tajipa Erdogana, kao i da pojasni njegov nagli politički zaokret, od demokratskog do krajnje represivnog režima.

U početku, Erdoganova vladavina je čvrsto uporište imala u novoj vanjskoj politici Turske, kreiranoj od strane Ahmeta Davutoglu. Strateškom dubinom, odbačena je tradicionalna vizija Turske, dok je definisan nov način djelovanja na međunarodnoj političkoj sceni, sa jasno utemeljenim principom „nula problema sa susjedima”. Stoga se Zapadni Balkan ponovo našao u centru dešavanja. Probudene su davno uspavane političke ambicije Turske prema ovom regionu, čiji korijeni sežu do kulturnih, vjerskih i istorijskih veza sa nekadašnjim Osmanskim carstvom.

*Ključne riječi:* Ahmet Davutoglu, Turska, Zapadni Balkan, Redžep Tajip Erdogan, Strateška dubina, međunarodna zajednica

### Uvod

Turska je regionalna sila, čiji značaj na međunarodnoj sceni ne prozila iz njene moći i želje za dominacijom, već jedinstvenog i osjetljivog geostrateškog položaja.

Turska je „most” koji povezuje i spaja Zapad i Istok, hrišćanstvo i islam. Sa druge strane, Turska je jedina moderna, sekularna i evropski orijentisana država u muslimanskom svijetu. Stoga se, s razlogom, za tursku politiku kaže da je puna protivurječnosti.

U očima Zapadne Evrope, Balkan je oduvijek važio za nerazvijenu i davno zaboravljenu periferiju Evrope. Međutim, uvođenjem nove vanjske politike Turske, Zapadni Balkan se ponovo našao u centru dešavanja. Probudile su se davno uspavane ambicije i vizije Turske, čiji su korijeni duboko usađeni u nekadašnjem Osmanskom carstvu. Dakle, Turska je kao pravna nasljednica Osmanskog carstva Zapadni Balkan oduvijek posmatrala kao područje od posebnog značaja, sa zajedničkim istorijskim, kulturnim i geografskim vezama, koje sežu u daleku prošlost. Stoga je Turska godine nestabilnosti i ratnih

\* Autorka je doktorantkinja na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore; e-mail: mirasorovic1992@gmail.com

dešavanja na području Balkana (kraj XX vijeka) iskoristila da kao medijator i aktivni učesnik u mirovnim snagama povrati svoj nekadašnji uticaj.

Neophodno je istaći da su tokom Erdoganovog režima korišćeni koncepti „nula konflikta sa susjedima” i „meka moć”, što se odrazilo na stvaranje adekvatnih uslova za dublju ekonomsku saradnju, investicije i turizam između Turske i Zapadnog Balkana, ali i promjene političkog djelovanja Turske, na unutrašnjem i međunarodnom planu.

Za nepune dvije decenije Partija pravde i razvoja, na čelu sa Ređepom Tajipom Erdoganom, načinila je značajne reforme unutar Turske. To je činjenica koju niko ne može osporiti, iako, kako vrijeme odmiče, Erdoganov režim postaje sve više autoritaran, represivan i samodovoljan, sa jasnim naginjanjem ka sultanizmu. Ipak, nakon državne nestabilnosti i previranja unutar Turske, Erdogan je izašao kao apsolutni gospodar, sa uvećanom moći i apsolutnom vlašću unutar države.

### *Kratka istorija Turske*

Turska je pravna nasljednica nekadašnjeg Osmanskog carstva, sa jasnim pretenzijama o širenju sopstvenog uticaja na svoje nekadašnje oblasti (prvenstveno na Bliski istok i područje Balkana) i sa konkretnom težnjom — obnavljanje nekadašnje imperije.

U prošlosti je Osmansko carstvo imalo značajnu ulogu na svjetskoj političkoj sceni. Vrhunac je dostiglo tek u XVI i XVII vijeku, kada je sultan kao apsolutni gospodar, imao vlast nad teritorijom oko Crnog mora, istočnim oblastima oko Kaspijskog jezera i Persijskog zaliva, zatim istočnim i zapadnim oblastima Arapskog poluostrva, jugoistočnog dijela Afrike do somalijskih rogova, odnosno velikog dijela današnje teritorije Egipta, kao i južnom obalom Mediterana, skoro do Gibraltara.<sup>1</sup>

Krajem 1914. godine Osmansko carstvo je ušlo u Prvi svjetski rat na strani Njemačke i Austro-ugarske, odnosno pristupilo savezu Centralnih sila. Uprkos velikoj teritoriji, Carstvo je tokom rata bilo na izmaku snaga, te su ga sa razlogom nazivali „bolesnikom na Bosforu”. Osmanska vojska je bila slaba i skromno snabdjevena. Zato i nije pružila veći doprinos u ovom ratu. Tek slab otpor na nekoliko frontova. S tim u vezi, kao krajnji ishod uslijedio je poraz i nestanak Carstva, čija je teritorija za kratak period bila okupirana od strane zemalja pobjednica (Grčke, Rusije, Italije i Francuske).<sup>2</sup>

<sup>1</sup> David Đ. Dašić, „Istorija diplomatije”, *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2015, str. 126–127.

<sup>2</sup> Mehmedin Tahirović, „Relations between Turkey and the Balkan Countries as in a Function of Improving the Regional Peace and Stability”, *Adam Akademii*, Cilt 4/2, 2014, p: 59–76.

Nakon Prvog svjetskog rata, na čelu sa Mustafom Kamalom Atatürkum („otac turske nacije”), započeo je turski rat za nezavisnost države i oslobođenje od okupatora. Odnosnjem pobjede u ratu, vojne snage zemalja pobjednica su protjerane sa područja Anadolije, nakon čega je proglašena Republika Turska, 29. oktobra 1923. godine. Zahvaljujući Atatürkovoj politici i aktivnom djelovanju, na konferenciji u Lozani, Turska je bila jedina poražena zemlja koja je bila u poziciji da pregovara o mirovnim uslovima.<sup>3</sup>

U periodu vladavine Narodne republikanske partije, na čelu sa Kemalom Atatürkum, sprovedene su brojne (zakonodavne, političke i socijalne) reforme unutar države, tzv. *kemalizam*<sup>4</sup>, koje su Tursku načinile modernom, sekularnom i evropski orijentisanom državom.

Tokom Drugog svjetskog rata Turska je bila vojno-politički neutralna država, iako je sa Njemačkom potpisala pakt o prijateljstvu, (1941. godine), da bi kasnije pristupila zemljama saveznicama, (23. februara 1945. godine) objavljujući rat Njemačkoj.

Iste godine Turska je potpisala *UN Povelju*, a naredne uvela višepartijski politički sistem, čime je započeta dublja demokratizacija države.

Na izborima održanim 1950. godine, pod vođstvom Adnana Menderesa, Demokratska partija je pobijedila i osvojila većinu mandata u Parlamentu, što je predstavljalo kraj jednopartijskog političkog sistema u Turskoj. Politika ove partije se zasnivala na čvrstom savezništvu sa zapadnim svijetom. S tim u vezi, Turska je 1952. godine postala članica NATO-a, a 1955. godine članica Balkanskog saveza.

Godine 1960. Menderesova i Bajarova vlast donijela je zakon koji je definisao ukidanje opozicije, što je podstaklo brojne demonstracije i nemire u državi, odnosno podstaklo državni udar, a zatim i dolazak na vlast vojne hunte.<sup>5</sup>

Turska je zvanično aplicirala za *Sporazum o pridruživanju* 31. jula 1959. godine, slijedeći primjer Grčke, da bi tek 1963. godine postala pridružena članica Evropske ekonomske zajednice (EEZ). Ovaj događaj predstavljaće osnovu za njene buduće odnose sa Evropskom unijom (EU).<sup>6</sup> Tokom ovog perioda Turska se suočila sa neefikasnom Vladom, brojnim ljevičarskim i desničarskim napadima koji su potresali državu, dok je jačao religijski ekstremizam. Unutar države vladala je politička anarhija na čelu sa vrhovnom vojnom komandom

<sup>3</sup> Arthur Goldschmidt Jr and Lawrence Davidson, „A Concise History of the Middle East”, *Westview Press*, Philadelphia, 2010, p: 221.

<sup>4</sup> Koncept kemalizma počiva na šest principa koji su stupili na snagu državnim programom Narodne republikanske partije: 1) nacionalizam; 2) sekularizam; 3) republikanizam; 4) populizam; 5) statizam; 6) reformizam (Tahirović, op. cit. p: 60).

<sup>5</sup> Dašić, op. cit., str. 623–624.

<sup>6</sup> Mira Šorović, „Odnosi Turske i EU u svijetlu migrantske krize”, *Fakultet političkih nauka*, Podgorica, maj 2017, str. 26.

(1971. godine) koja je zavela krajnje represivne mjere, što je uticalo na državnu nestabilnost i pad privredne aktivnosti.<sup>7</sup>

Od nastanka moderne turske države, po treći put je vojska stupila na vlast 1980. godine. Razlog ove „pojave” krio se u političkoj i ekonomskoj nestabilnosti države, kao i brojnim terorističkim napadima, lijevo i desno orijentisanih. Vojska, na čelu sa generalom Kenanom Enverom zauzela je sve državne institucije, uvela vanredno stanje u zemlji, raspustila Vladu i Parlament, ukinula Ustav i zabranila djelovanje svih političkih partija, uključujući i sindikate. Zbog ovakve situacije u Turskoj, narušen je demokratski poredak unutar države, dok su zamrznuti pregovori sa EEZ.<sup>8</sup>

Ubrzo je vojna hunta donijela novi Ustav (1982. godine), a za narednu raspisala održavanje parlamentarnih izbora. Na njima je pobijedila Otadžbinska partija, na čelu sa Turgutom Ozalom. Premijer Ozal transformisao je tursku privredu, privatizujući brojna državna preduzeća. Tokom njegovog mandata, Turska je podnijela zahtjev za punopravno članstvo u EEZ, iako su pregovori zvanično otvoreni 2005. godine.

Tokom devedesetih godina prošlog vijeka, Turska je imala ulogu medijatora i stabilizatora na Balkanskom poluostrvu. Shodno tome, inicirala je brojne sastanke na visokom nivou, pored aktivnog učešća u mirovnim operacijama (od rata u Bosni i Hercegovini do Kosova).<sup>9</sup>

Kako je vrijeme odmicalo, Turska je aktivno uvodila fundamentalne promjene unutar države, posebno akcentujući ekonomski i društveni razvoj. Dakle, na izborima 2002. godine pobijedila je *Partija pravde i razvoja* koja je „oživjela” tursku ekonomiju i redefinisala vanjsku politiku Turske. Uvedene reforme načinile su od Turske modernu i naprednu državu. Za kratak vremenski period Turska je postala lider u regionu i jedina muslimanska zemlja na svijetu koja je prihvatila zapadne vrijednosti: sekularizam, demokratiju i tržišnu ekonomiju. Takođe, zabilježila je veliki uspjeh na Bliskom istoku, Balkanu, Kavkazu i Južnoj Africi, zahvaljujući proaktivnoj diplomatiji i pragmatičnom pristupu u rješavanju problema,<sup>10</sup> dok je, sa druge strane, nastojala da održi korak sa Zapadom i da konstantno unaprijeđuje odnose sa evropskim državama.

### *Politika Redžepa Tajipa Erdogana*

Nakon pobjede na parlamentarnim izborima 2002. godine Partija pravde i razvoja (AKP)<sup>11</sup> osvojila je vlast u Turskoj, dok je Redžep Tajip Erdogan postao premijer Republike.

<sup>7</sup> Dašić, op. cit., str. 623.

<sup>8</sup> Ibidem, str. 624–625.

<sup>9</sup> Mira Šorović, „Importance and Role of Turkey in the Western Balkans”, *Založba Vega*, 10/2, May 2018, p: 99–100.

<sup>10</sup> Tahirović, op. cit., p: 62.

<sup>11</sup> AKP je vladajuća politička partija u Turskoj. Ista je osnovana od strane Redžepa Tajipa Erdogana i Abdulaha Gula. Ova partija, iako je od samog nastanka

Erdogan je harizmatičan lider koji je od trenutka dolaska na vlast nastojao da u svojim izlaganjima prvenstveno bude jednostavan i direktan ali i blizak i prijemčiv običnom narodu. Konstantno je kritikovao strukturu vlasti u Turskoj, kao i aktivnosti na političkoj sceni. Sebe je nazivao „čovjekom iz naroda”, borcem protiv korumpirane elite, političarem koji poznaje i predstavlja narod. Demagoški obojenim govorima, utemeljenim u slavnim historijskim događajima te praćenim ekonomskim napretkom i strateškim vizijama Turske, Erdogan je za kratak vremenski period dobio veliku podršku i povjerenje naroda, čiji se autoritet i način donošenja političkih odluka ne dovede u pitanje. Istovremeno, načinio je podjelu unutar samog društva, na „nas” i „njih”, „prijatelje” i „državne neprijatelje”.<sup>12</sup>

Ipak, s razlogom se Erdogan smatra uspješnim liderom moderne demokratske historije Turske, koji je za kratak period načinio zaokret Turske. Uvedene reforme su se prije svega odrazile na ekonomski rast, jačanje infrastrukture, povećanje broja zaposlenih, smanjenje deficita države itd. Takođe, Erdogan je uveo još jednu novinu: smanjio je značaj vojske, koja je kroz historiju bila osnovni stub turske države i društvenih vrijednosti.<sup>13</sup>

U početku, Erdogan je zagovarao pomirljivu politiku i dijalog, kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu. Međutim, postepeno dolazi do upotrebe agresivnih metoda. Erdogan uspostavlja monopol nad medijima, tajnim službama, pa čak i internetom. Obnavlja netrpeljivost prema Kurdima i Radničkoj partiji Kurdistanu. U velikoj mjeri prisustva je i represija prema novinarima, piscima i intelektualnoj eliti, što se odrazilo i na uvođenje „antiterorističkog zakona”, koji se preširoko tumači, a sa kojim se ograničava sloboda javnog govora i sloboda štampe o osjetljivim temama. Dodatno, cenzura se odražava na sve grane vlasti, što dovodi do pojave kvazidemokratskog društva koje se okreće ka neoosmanskom sultanskom poretku, na čelu sa apsolutnim vladarom (sultanom) — Erdoganom.<sup>14</sup>

Turska je iskoristila migrantsku krizu kako bi uslovljavala Evropsku uniju (EU) i tražila brojne ustupke. Stoga je otpočela sa ubrzanim pregovorima sa EU, uz značajnu ekonomsku potporu od strane Zajednice. Na taj način skrenula je pažnju na sebe, te postigla određene benefite: liberalizaciju viznog režima i podršku država članica EU. Tokom migrantske krize Erdogan je bio prilično neodlučan sa brojnim imperativnim zahtjevima, što nije prijalo Zajednici. Pošto

---

inspirisana religijom, u njenom zvaničnom nazivu se ne koristi odrednica „islamska”. Osnivači ove partije su se zalagali za očuvanje tradicionalnih vrijednosti i poštovanje ustavnog poretka države. Dakle, AKP je označena kao „konzervativna demokratija”.

<sup>12</sup> Marko M. Nikolić, „Erdoganov ‘ples po trnju’”, 2016, URL: sputniknews.com, pristup: 11. 11. 2018.

<sup>13</sup> Šorović, op. cit., str. 47.

<sup>14</sup> Marko M. Nikolić, „Erdoganov ‘ples po trnju’”, 2016, URL: sputniknews.com, pristup: 11. 11. 2018.

Evropa nije bila u mogućnosti da ispuni svaki Erdoganov hir, Erdogan je postao krajnje kritičan i isključiv, te je „Evropi poručio da svako ima svoj put”<sup>15</sup>, što spada u jednu od njegovih najkontroverznijih izjava.<sup>16</sup>

U noći između 15. i 16. jula 2016. godine grupa pobunjenih oficira jednog dijela turske vojske<sup>17</sup> pokušala je državni puč, kako bi sa vlasti svrgnula predsjednika Erdogana i dovela vojnu huntu. Erdogan je iskoristio ovaj događaj za uspostavljanje vanrednog stanja unutar države, što je za njega predstavljalo idealnu priliku da učvrsti svoju poziciju u državi, namećući krajnje represivne mjere. Takođe, ovim činom nastojao je da se otarasi svojih neistomišljenika, režimskih kritičara i svake potencijalne prijetnje. Tokom vanrednog stanja u državi veliki broj ljudi je ostao bez posla ili je lišen slobode, što je međunarodna javnost okarakterisala kao „gušenje demokracije”. Iz ovog puča Erdogan je isplivao kao jedini pobjednik, sa uvećanom moći i uspostavljanjem potpune vlasti u državi.

Evropska javnost oštro je osudila održani referendum o ustavnim reformama (16. aprila 2017. godine), koji predviđa jačanje funkcije predsjednika države, a ukidanje pozicije premijera. Shodno tome, predsjednik će biti u mogućnosti da zadrži veze sa političkom partijom, dok je predviđeno da se prvi predsjednički izbori, u skladu sa novim Ustavom, održe u novembru 2019. godine. Mandat predsjednika trajaće pet godina, dok će sa izmjenom Ustava predsjednik Turske imati proširena ovlaštenja (da smjenjuje ministre, proglasi vanredno stanje, izdaje uredbe, imenuje ljude na ključnim pozicijama, uz neograničen broj potpredsjednika itd.). Takođe, predsjednik će imati mogućnost izbora na dva uzastopna petogodišnja mandata, što bi po mnogim analitičarima značilo da bi predsjednik Erdogan mogao da vlada sve do 2029. godine. Ovakav zaokret Turske ka autoritarnom režimu i „državnoj samodovoljnosti”, označen je kao prekid pregovora o pristupanju i raskid dogovora između EU i Turske.<sup>18</sup>

Naredne godine, Erdoganova pobjeda na ranim predsjedničkim izborima (24. juna 2018. godine), predstavljala je osnovu za dalji razvoj Turske. Fokus je postavljen na tranziciji Turske od parlamentarnog ka predsjedničkom sistemu upravljanja, odnosno na pobjedi autoritarnog režima. S tim u vezi, Erdogan je nastojao da poveže religiju i sekularno uređenje države sa primjesama radikalizma, kako bi još više osnažio svoj položaj u zemlji. Ipak, unutar države se budi fundamentalizam i ekstremizam koji u kombinaciji sa okretanjem države ka predsjedničkom sistemu može biti poguban za tursko društvo i međunarodnu zajednicu. Međutim, Erdogan je harizmatični

<sup>15</sup> Ibidem.

<sup>16</sup> Ibidem.

<sup>17</sup> Vojska je tokom čitave turske istorije bila stub društva i zato bi osjetila odgovornost i intervenisala kad god bi smatrala da Vlada Turske djeluje protiv interesa turskog naroda.

<sup>18</sup> Šorović, op. cit., str. 47–48.

lider koga je turska javnost okarakterisala kao nacionalnog spasioca, otjelotvorenje turske veličanstvene prošlosti i još sjajnije budućnosti. Stoga se njegove političke odluke ne dovode u pitanje.

### *Strateška dubina*

Tokom posljednje dvije decenije vanjska politika Turske bila je sinonim za Ahmeta Davutoglu.

Uporište vanjske politike Turske nalazi se u knjizi *Strateška dubina: Međunarodna pozicija Turske (Stratejik Derinlik)*, koju je napisao Ahmed Davutoglu (turski Henri Kisindžer<sup>19</sup>), objavljenoj 2001. godine.

On je bio prvi akademik koji je uspio da kreira *koncept strateške dubine*, koji je u kombinaciji sa *neo-otomanizmom*, svoje korijene pronasao u islamističkoj vanjskoj politici, sa uporištem u racionalizmu i pragmatizmu. Odbacivanjem tradicionalne vizije Turske kao pro-zapadno orijentisane regionalne sile, predstavio je novi način razmišljanja, kada je u pitanju međunarodna pozicija Turske, definišući na taj način ekonomski rast i značaj Turske na globalnom nivou.<sup>20</sup>

Takođe, nova vanjska politika Turske predstavlja dio državnog projekta *Strateška vizija Turske do 2023. godine*<sup>21</sup>. *Strateška dubina* je definisana kao ravnoteža u odnosima Turske sa Zapadom, u cilju kreiranja više paralelnih saveza u regionu. Stoga, Turska treba da preduzme odgovornost i bude ključna sila u regionu.<sup>22</sup>

Podsjećanja radi, nakon završetka Hladnog rata Turska je uvidjela mogućnost povratka na „istorijsku scenu”. S tim u vezi, iskoristila je promjene na području Bliskog istoka, Balkana i Kavkaza, te se svojim aktivnim djelovanjem postavila u centar dešavanja. Njena težnja se zasnivala na dostizanju statusa globalne sile (očuvanje mira i teritorijalnog integriteta u regionu), koja prati ekspanzionističku vanjsku politiku, ali i koja se bazira na islamističkoj ideologiji. Kako bi ostvarila zacrtano, neophodno je da kreira *Lebensraum (hayat alanı — životni prostor)*. S tim u vezi, Davutoglu je pod uticajem terorija zapadnih stratega<sup>23</sup> nastojao uobličiti ekspanzionizam, koji se

<sup>19</sup> Ahmet Davutoglu, „Stratejik Derinlik”, Ankara, 2001, p: 51–52.

<sup>20</sup> Behlül Özkan, „Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism”, *Marmara University*, 10 November 2014, p: 119–120.

<sup>21</sup> Ova vizija zasniva se na pet principa: sloboda (poštovanje osnovnih ljudskih prava); politika ‘nula’ problema sa susjedima; raznovrsnost turske vanjske politike; novi diplomatski stil (pozicija ‘centra’ za komšijski region); dinamična diplomatija (posjeta mnogim državama, kao i primanje posjeta). U skladu sa ovim projektom, Turska će do 2023. godine (na stogodišnjici od osnivanja Republike) postati jedna od deset najjačih ekonomskih sila na svijetu, kao i članica EU.

<sup>22</sup> J. A. Walker, „Learning strategic depth: implications of Turkey’s new foreign policy doctrine”, *Insight Turkey*, 9(3): 32, 2007, p: 47.

<sup>23</sup> Mahan, Makkinder, Haushofer i Spajkman.

bazira na imperijalističkim i geopolitičkim teorijama sa pan-islamiističkim vizijama Turske.

Vodeći se politikom kajzera Vilhelma II, Davutoglu definiše Tursku kao ključnu zemlju u regionu, čije granice ne mogu biti „konstantne”, po uzoru na Njemačku koja nije imala prirodne granice na Istoku, između dva rata. Zatim, ističe da će Davutogluova ekspanzionistička vanjska politika transformisati tursku ključnu geografsku poziciju (koja je ranjiva), do nove pozicije na međunarodnoj sceni. U cilju realizacije ove, prilično ambiciozne vizije, neophodno je da se Turska „oslobodi” straha od mogućeg kolapsa, da iskoristi ključnu geografsku poziciju u regionu i proširi *Lebensraum*, koji će se pored korišćenja islama, zasnivati na kulturnim i ekonomskim faktorima.<sup>24</sup>

Uticaj Turske na međunarodnu zajednicu je determinisan njenom geostrateškom pozicijom i istorijskom dubinom. Na samom početku knjige Davutoglu napominje da postoje dva metoda koja pojašnjavaju istorijski pristup i geografsku dubinu Turske. Dakle, istorija i geografija čine Tursku jedinstvenom državom, nasljednicom Osmanskog carstva. Ipak, Davutoglu ostaje pri stavu da Turska nije kreator istorije, kao ni proizvod postojećeg sistema. Kako bi iskoračila iz prošlosti, neophodno je da napusti sfere uticaja nekadašnjeg Osmanskog carstva. Takođe, Turska je načinila transformaciju unutrašnjeg državnog sistema (1923. godine, kao i nakon globalnih događaja — sovjetska agresija i Hladni rat). Ovu situaciju Davutoglu je definisao kao „otklon od istorijskog kontinuiteta”<sup>25</sup>, koja je uzorkovala nestabilnost u unutrašnjoj politici Turske. Međutim, istorijski pristupi Osmanskog carstva još uvijek predstavljaju pravi potencijal za Tursku.<sup>26</sup>

Turska je srednjo-istočna, balkanska, kavkaska, centralno-azijska, kapijska, mediteranska, golfska i crnomorska država, koja postepeno vrši uticaj na ove regione i time stiče globalnu stratešku ulogu. Prema tome, Davutoglu odbija percepciju Turske kao mosta koji povezuje islam sa Zapadom, te predstavlja Tursku kao instrument za promociju strateških interesa drugih država.<sup>27</sup> Stoga je geografija Turske drugi vitalni element na kojem počiva nova vanjska politika Turske u dinamičnim međunarodnim odnosima. Turska se nalazi na raskrsnici veoma geopolitički dinamičnih područja, što seže u istorijsko nasljeđe. Stoga, Davutoglu povezuje tursku istorijsku zaostavštinu sa geografijom.<sup>28</sup>

Kombinacija istorije i geografije sa sobom nosi dozu odgovornosti. Aktivno učesće Turske u rješavanju konflikata i uspostavljanju

<sup>24</sup> Ozkan, op. cit., p: 119–126.

<sup>25</sup> Ahmet Davutoglu, „Stratejik Derinlik”, Ankara, 2001, p: 51–52.

<sup>26</sup> Ibidem.

<sup>27</sup> Ioannis N. Grigoriadis, „The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies Programme*, Working paper 8/2010, p: 4.

<sup>28</sup> Hüseyin Bağcı and Nilhan Açıkalın, „From chaos to Cosmos: Strategic Depth and Turkish Foreign Policy in Syria”, *Springer International Publishing*, Switzerland, 2015, DOI 10.1007/978-3-319-09710-7\_2.



međunarodnog mira i sigurnosti u svim (prethodno navedenim) područjima, proističe iz multidimenzionalne turske historije. Zato, da bi povratila staru slavu i moć, Turska mora da na pravi način iskoristi potencijal „meke moći”. Osnova historijske dubine nalazi se u kulturnoj povezanosti sa regionima, demokratskim institucijama i korišćenjem ekonomije. Dakle, Turska treba da postane prepoznatljiva zemlja medijator u regionu, koja će reagovati kao posrednik u kriznim situacijama, nalik drugim velikim silama.<sup>29</sup>

Političke implikacije *strateške dubine* su brojne. Prije svega, riječ je o ponovnom okretanju Turske ka historijskim saveznicima (tradicionalne veze sa Amerikom i Evropom su važne, ali ne smijemo zaboraviti ni susjede kao što su Rusija i Iran. Takođe, tu su sile u usponu, kao Indija i Kina koje će ostvariti „balans” turske zavisnosti u odnosu na Zapad). Zatim, Turska treba da ostvari veću povezanost sa teritorijom bivšeg Osmanskog carstva (obnavljanje interesa u bivšim muslimanskim kolonijama, gdje je moguće povratiti uticaj Turske — Bliski istok, sa posebnim akcentom na Siriju i Irak; preduzeti veću odgovornost za regionalnu stabilnost na Balkanu i rješavanje historijskih razlika sa Jermenijom, što otvara vrata za bolju saradnju sa kavkaskim regionom, ali i „centralnom ulogom” Turske). Takođe, ostvariti povezanost izvan nekadašnje teritorije Carstva (osnaživati ulogu Turske u muslimanskom svijetu, kao i historijske veze sa Avganistanom i Pakistanom, dok istovremeno gradi jače veze sa dalekim zemljama, kao što su Indonezija i Malazija).<sup>30</sup>

### *Unutrašnja politika Turske*

Prema riječima Davutoglua, Turska da bi ostvarila uspjeh i stratešku ambiciju te postala „globalni igrač”, neophodno je da ispuni dva uslova. Prvi uslov je usmjeren na rješavanje unutrašnjih problema (u „svom dvorištu”) koji unazađuju Tursku, dok se drugi bazira na odnose Turske sa susjedima.

Dva posebno alarmantna unutrašnja problema Turske, koji sežu u daleku prošlost, jesu kiparsko i kurdsko pitanje (koja će u kratkim crtama biti u nastavku predložena i pojašnjena).

### *Kiparsko pitanje*

Republika Kipar je ostrvska zemlja u Sredozemnom moru, koja *de jure* ima suverenitet nad cijelim ostrvom Kipar, iako je stvarnost

<sup>29</sup> Grigoriadis, op. cit., p: 4–6, in Mira Šorović, „Importance and Role of Turkey in the Western Balkans”, *Založba Vega*, 10/2, May 2018, p: 87–92.

<sup>30</sup> Joshua W. Walker, „Understanding Turkey’s Foreign Policy Through Strategic Depth”, *Transatlantic Academy*, URL: [www.transatlanticacademy.org](http://www.transatlanticacademy.org), in Mira Šorović, „Importance and Role of Turkey in the Western Balkans”, *Založba Vega*, 10/2, May 2018, p: 87–94.

drugačija. Ostrvo je podijeljeno na dva dijela: južni i sjeverni — veći dio ostrva je pod efektivnom kontrolom Republike Kipar, dok je sjeverni dio ostrva pod kontrolom Turaka (Turska Republika Sjeverni Kipar). Populacija ovog ostrva prilično je izmiješana, oko 77% kiparskog stanovništva je grčkog porijekla, dok oko 13% stanovništva ima turske korijene.

Na osnovu donesenog Ustava, nedugo nakon proglašenja nezavisnosti ostrva, kreirane su brojne vizije Kipra. Tako se grčki dio stanovništva zalagao za ujedinjenje sa Grčkom, dok je turski dio stanovništva težio ujedinjenju sa Turskom. To je bio glavni povod za otpočinjanje nasilja u Nikoziji. Shodno tome, Turci se povlače iz mnogih državnih institucija, vodeći sopstvenu politiku. Međutim, nasilje je nastavljeno, a morale su biti aktivno uključene i snage Ujedinjenih nacija (UN).<sup>31</sup>

Nakon proglašenja nezavisnosti Kipra, prvi predsjednik Republike je postao Arhiepiskop Makarios III, ostrvski doživotni predsjednik. Zbog ove odluke turska manjina se, pored nezadovoljstva Ustavom, povukla iz Parlamenta. Slijede godine pregovora, sve do 1974. godine, kada su turske vojne snage okupirale teritoriju sjevernog dijela Kipra i proglasile nezavisnu državu Sjeverni Kipar, priznatu samo od strane Turske.

Postojali su brojni pokušaji posredovanja i pomirenja dva entiteta. Ipak, svi su se završavali neuspješno. Zato se sa razlogom Kipar posmatra kao jedna od glavnih „kočnica” u procesu evropskih integracija Turske, što se odrazilo na usporavanje i povremeno zamrzavanje pristupnih turskih pregovora, odnosno ulaska Turske u EU. Dakle, kiparsko pitanje je jedno od najdužih i najintenzivnijih konflikata u kojima je Turska učestvovala. Međutim, pojava nafte i gasa u kiparskim vodama možda će biti pozitivna okolnost, koja će primorati dva ostrvska naroda da uspostave mir i sruše barijere, kako bi zajedništvom ostvarili zajednički interes i blagostanje.<sup>32</sup>

### *Kurdsko pitanje*

Pitanje Kurda seže u daleku prošlost i ne vezuje se samo za prostor turske države, već za oblast čitavog Bliskog istoka.

*Ugovorom iz Lozane* Turska je garantovala prava manjinskom stanovništvu. Ipak, nije sve bilo tako jednostavno. Prava garantovana ovim Ugovorom odnosila su se isključivo na nemuslimansko stanovništvo, ali ne i Kurde. S tim u vezi, Turska je unutar svojih granica imala samo jednu naciju. Uporno je odbijala da prizna bilo koji identitet do turskog.<sup>33</sup>

<sup>31</sup> Šorović, op. cit., str. 29–31.

<sup>32</sup> Ibidem, str. 31–34.

<sup>33</sup> Ibidem, str. 39–40.

Kurdi su značajna manjina u Turskoj (između 15–25% populacije, odnosno 11–15 miliona Kurda), prilično marginalizovana i izolovana od strane turskog društva. To je jedan od ključnih razloga zašto je Ankara ovoj manjini, koja je u brojnim situacijama bila sinonim za terorističku grupu odgovornu za smrt na desetine hiljada ljudi, odbijala da ispuni najjednostavniji zahtjev — mogućnost obrazovanja na kurdskom jeziku u turskim školama, od osnovnog do visokog obrazovanja.<sup>34</sup>

Kako vrijeme prolazi, stvari se po ovom pitanju poboljšavaju. Ipak, činjenica je da dugi niz godina Kurdi nijesu bili u mogućnosti da ostvaruju osnovna ljudska prava — korišćenje maternjeg jezika, koji je sve do 1991. godine bio zabranjen. Takođe, sa osnivanjem Generalnog sekretarijata za EU (2000. godine) dolazi do određenog poboljšanja. Reforme su imale značajan uticaj na kurdsko stanovništvo (izdavačke kuće su počele sa štampanjem novina, knjiga, članaka na kurdskom jeziku, kao i osnivanjem — na državnoj televiziji — kanala na kurdskom jeziku — *TRT Şêş*).<sup>35</sup>

Uvedene reforme, prema riječima turskog predsjednika Erdogana, nijesu uvođene zbog vanjskih pritisaka već zbog ličnog uvjerenja predsjednika „da su svi ljudi u ovoj zemlji njeni prvorazredni građani”.<sup>36</sup>

Međutim, u julu 2015. godine izbilo je nekoliko terorističkih napada Daeša i Islamske države, što je uticalo na nastavak antiterorističke i bezbjednosne kampanje protiv Radničke partije Kurdistana (PKK)<sup>37</sup>. Takođe, postojali su ozbiljni navodi o nesrazmjernoj upotrebi sile od strane državnih bezbjednosnih struktura i kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Ipak, mjere protiv terorizma trebaju biti srazmjerne, uz obavezno poštovanje ljudskih prava i sloboda. Jer, rješenje kurdskog pitanja kroz politički proces jedini je pravi put, put kojim Turska treba ići.<sup>38</sup>

<sup>34</sup> Antonello Biagini, „Povjest moderne Turske”, *Srednja Europa*, Zagreb, 2012, str. 176, preuzeto iz: Šorović, op. cit., str. 40.

<sup>35</sup> Grigoriadis, op. cit., p: 8.

<sup>36</sup> *Aljazeera Balkans*, „Erdogan: Nemoguće graditi mir u sjenkama oružja”, URL: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/erdogan-nemoguće-graditi-mir-u-sjenkama-oruzja>, pristup: 23. 11. 2016, preuzeto iz: Šorović, op. cit., str. 41.

<sup>37</sup> Teroristička organizacija PKK je prilično aktivna. Njeni članovi su pretežno Kurdi. Oni su se pobunili protiv turske vlade. Ubrzo nakon osnivanja, postaje najjača pobunjenička grupa u Turskoj. Ova partija je prolazila kroz mnoge faze. Ipak, kao glavni politički cilj bilo je stvaranje nezavisne „pan-kurdske” države. Partija je politički program zasnivala na marksističko-lenjinističkoj ideologiji, jer je Tursku posmatrala kao kapitalističku državu koja tlači sopstveni narod. Međutim, danas PKK tvrdi da je napustila ovu ideologiju, mada su preostali pojedini elementi marksističko-lenjinističke ideologije, sa elementima „demokratske centralizacije”. (Mathias Koue Hansen, Nadia Nebbelunde, Julian Lo Curlo and Christensen Sovig Bergmann, „Turkish nationalism and the Kurdish question”, p: 21, URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/43030022.pdf>, pristup: 12. 12. 2016, preuzeto iz: Šorović, op. cit., str. 40.)

<sup>38</sup> *European Commission*, Commission Staff Working Document, Turkey 2016 Report, p: 5–6.

## Međunarodna zajednica

Vanjska politika Turske za cilj ima rješavanje sporova nastalih u prošlosti, na mjestima gdje je diplomatija zatajila. Zato Turska, njegujući bliske odnose sa državama u usponu (Indija, Kina, Rusija i Brazil) može ostvariti određene benefite. Sa druge strane, Turska težeći vodećoj ulozi u intercivilizacijskom i interreligijskom dijalogu na međunarodnom nivou, podliježe istorijskom i kulturnom nasljeđu.<sup>39</sup> Upravo zbog toga su odnosi Turske sa susjedima definisani korišćenjem konceptata kao što su: „nula problema sa susjedima”, „meka moć” i „regionalna integracija”. Jer, ukoliko Turska želi da postane lider u regionu i igra stratešku ulogu na globalnom nivou, neophodno je da prebrodi svoje strahove i uspostavi čvrste veze sa susjednim zemljama.

Bliski Istok je jako trusno područje, region gdje se konstantno rađaju novi sukobi. Ipak, ovo političko područje je posebno važno za Tursku. Čak i kada se po strani ostavi religija i kultura, Bliski istok je izvorište energije i predstavlja veliki potencijal za ulaganja. Zato Turska, pozicionirajući svoju snagu i moć, nastoji da ima medijatorsku ulogu u regionalnim konfliktima (kao što je izraelsko-palestinski, izraelsko-sirijski, Liban i Irak)<sup>40</sup> i bude primjer razvoja blisko-istočnih država<sup>41</sup>. Slična stvar je i sa sjeverno-afričkim područjem, gdje je Turska uticala na porast trgovine i investicija, na nastanak novih kulturnih veza, te vršila uticaj na međunarodnu zajednicu.<sup>42</sup>

Iran ima težnju da bude lider u muslimanskom svijetu, nošen slavom nekadašnjeg Persijskog carstva. Stoga se Iran dosta često pokušavao predstaviti kao promoter mira i pravde, sa ciljem ujedinjenja muslimana. Pojedini politički analitičari zloupotrebu i korišćenje istorije u političke svrhe nazivaju „diplomacijom lažnog odsjaja”. S tim u vezi, Iran je nastojao da se ogradi od međunarodnih konflikata i direktnog uplitanja u iste, dok je, sa druge strane, svoj politički uticaj širio posredstvom grupa koje su se nalazile pod direktnom upravom zvaničnog Teherana. Zato Tursku i Saudijsku Arabiju posmatra kao glavne suparnice.<sup>43</sup>

<sup>39</sup> Grigoriadis, op. cit., p: 5–6.

<sup>40</sup> Kristina Kausch, „Geopolitics and Democracy in the Middle East”, *FRIDE*, Spain, 2015, p: 91.

<sup>41</sup> Turska je sa dolaskom AKP-a na vlast ostvarila bliske ekonomske veze sa autokratskim blisko-istočnim režimima. Međutim, kako je „vjetar počeo da duva u suprotnom smjeru”, tako se i Turska usmjerila u drugom pravcu.

<sup>42</sup> Özdem Sanberk, „Transformation of Turkish Foreign Policy”, *Wise Men Center Strategic Studies, Speech at London School of Economics Conference on December 4, 2009*, p: 7.

<sup>43</sup> Dino Bašović i Ikbal Saračević, „Turska, Bliski istok i oživljavanje Istočnog pitanja”, *Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj*, 2017, URL: <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>, pristup: 14. 11. 2018.

Na međunarodnom planu Irak nanovo definiše svoje odnose sa susjedima, na način koji implicira kreiranje sopstvenog arapskog identiteta i preuređenje upravne strukture, sa ciljem smanjenja iranskog uticaja. S tim u vezi, neophodno je ojačati bilateralne odnose između Turske i Iraka<sup>44</sup> (razjedinjena država usljed sunitskih i šiitskih zahtjeva u regionu) što će se odraziti na mir i stabilnost u regionu. Podsjećanja radi, Turska je pokrenula operaciju „Štit Eufrata” zajedno sa međunarodnom koalicijom, u cilju eliminisanja elemenata Islamske države na teritoriji Iraka, sa posebnim akcentom na grad Mosul i Erbil.<sup>45</sup>

Prekretnica za Bliski istok bila je 2011. godina. To je period kada su započeta nova politička dešavanja i previranja u arapskom svijetu, uključujući i Egipat. Sa Arapskim proljećem došlo je do svrgavanja sa vlasti dugogodišnjeg predsjednika Hosnija Mubaraka, kako bi vlast preuzela vojna hunta. Nakon toga, na slobodnim predsjedničkim izborima pobijedio je Muhamed Morsi. Međutim, nije se dugo zadržao na vlasti, jer je 2013. godine svrgnut državnim udarom, na čelu sa generalom Abdelom Fatah al-Sisijem (koji je imao značajnu podršku zapadnog svijeta). Za uzvrat, dozvolio je Rusiji da otvori vojnu bazu u Kairu, ušao je u savez sa Iranom i vodio neprijateljsku politiku usmjerenu protiv Turske. Stoga se sva ova dešavanja na duži rok mogu negativno odraziti na Egipat i ukupnu međunarodnu zajednicu.<sup>46</sup>

Promjene u spoljnoj politici Saudijske Arabije vidljive su nakon posjete američkog predsjednika Donalda Trampa ovoj zemlji, što je uticalo na porast diplomatskih tenzija sa Katarom. Shodno tome, Saudijska Arabija mijenja poziciju iz defanzivnog u ofanzivni realizam.<sup>47</sup> Danas su diplomatski odnosi između Saudijske Arabije i Turske krajnje zategnuti, zbog ubistva novinara Džamala Kašogija<sup>48</sup>.

Potpisivanjem *Madridske mirovne konferencije 1991. godine*, inicirano je uspostavljanje dobrih odnosa između Turske i Izraela. Tako da smjernice ovog odnosa nijesu nikada, bar ne direktno, implicirale

<sup>44</sup> Politički analitičari projekat Bliskog istoka, odnosno podjelu unutar Iraka na kurdski i arapski dio posmatraju kao neodrživ. Takođe, Kurdistanska regionalna vlada kontroliše strateški važna predgrađa, uključujući i grad Mosul koji posjeduje ogromne naftne rezerve.

<sup>45</sup> Dino Bašović i Ikbal Saračević, „Turska, Bliski istok i oživljavanje ‘Istočnog pitanja’”, *Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj*, 2017, URL: <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>46</sup> Ibidem.

<sup>47</sup> Dino Bašović i Ikbal Saračević, „Turska, Bliski istok i oživljavanje ‘Istočnog pitanja’”, *Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj*, 2017, URL: <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>48</sup> Kašogi je „bio na meti” Saudijskoj Arabiji, ne samo zato što je kritikovao njen režim, već zato što je imao tajne podatke vezane za Al Kaidu. (*Guardian*, I. Z. K., E. G., „Saudijski potvrdili smrt novinara ‘Kašogi ubijen u tuči u konzulatu’”, 2018, URL: [www.blic.rs](http://www.blic.rs), pristup: 14. 11. 2018.)

neprijateljstvo sa susjednim Iranom, čak ni nakon 2015. godine, odnosno zaključivanja nuklearnog sporazuma. Dakle, nakon neuspješnih pregovora između Izraela i Palestine došlo je do zatezanja odnosa, što je kulminiralo 2010. godine, napadom na brod *Mavi Marmara*. Tom prilikom pripadnici izraelskih odbrambenih snaga ubili su deset aktivista turske *Fondacije za ljudska prava, slobode i humanitarnu pomoć*. Stoga se smirivanje situacije na ovoj relaciji vezuje za stavove javnog mnjenja koje su političari zloupotrebljavali i koristili u cilju smirivanja tenzija na Bliskom istoku.<sup>49</sup>

Doktrina „Vodeći sa začelja”, nastala je perom Baraka Obame. On je kao glavnu misao istakao ideju da Amerika ne može imati ključnu poziciju na međunarodnoj političkoj sceni, odnosno da ona ne može imati ulogu svjetskog policajca. Zato, suverene države sa teritorije nekadašnjeg Osmanskog carstva, pa i šire, moraju samostalno riješiti svoja državna pitanja i unutrašnje probleme. Shodno tome, velikim silama ne bi trebalo dozvoliti blisku umiješanost i sponzorstvo ratova, što je bio slučaj sa iračkom, sirijskom, jemenskom i libanskom Vladom.<sup>50</sup>

Kada je riječ o starom kontinentu, francuski predsjednik Emanuel Makron izrazio je bojazan da dok EU pokušava da poveća svoj uticaj na prostoru Zapadnog Balkana, ne samo da „mora da se suoči sa sve agresivnijom Rusijom, već i rastućim ambicijama Turske”.<sup>51</sup> Ponovni interes Turske za Zapadni Balkan izazvan je strahovima od ruske uloge u regionu (davanje borbenih aviona Srbiji, do navodne uloge u pokušaju puča u Crnoj Gori). Takođe, evropski zvaničnici su zabrinuti i zbog rastućeg uticaja Turske na Zapadni Balkan, naročito nakon Erdoganovog zaokreta ka autoritarnom režimu. Stoga je Makron pred Evropski parlament stavio Ankaru i Moskvu u isti koš, istakavši da evropska zajednica ne želi da se Balkan „okrene prema Turskoj ili Rusiji”.<sup>52</sup> Podsjećanja radi, Erdogan je tokom rusko-gruzijske krize, 2008. godine, istakao važnost odnosa sa Rusijom: „*Amerika je naš saveznik, dok je Ruska Federacija naš važan susjed. Rusija je naš tržišni partner. Mi se snabdijevamo sa 2/3 energije koja dolazi iz Rusije. Mi djelujemo u skladu sa našim nacionalnim interesima (...)* Mi ne možemo da ignorišemo Rusiju.”<sup>53</sup>

Uprkos obaranju ruskog *Su-24*, Turska je Rusiji pružila iznenadno izvinjenje, te je ovaj konflikt ubrzo zaboravljen. Pored toga, Turska

<sup>49</sup> Dino Bašović i Ikbal Saračević, „Turska, Bliski istok i oživljavanje 'Istočnog pitanja'”, *Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj*, 2017, URL: <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>50</sup> Ibidem.

<sup>51</sup> *Alternativna TV*, „Da li će Turska udaljiti zapadni Balkan od EU?”, (16. 05. 2018.), URL: <https://www.atvbl.com/da-li-ce-turska-udaljiti-zapadni-balkan-od-eu>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>52</sup> Ibidem.

<sup>53</sup> Bulent Aras, „Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”, *SETA, Foundation for Political Economic and Social Research*, Ankara, 2009, p: 12.

je zajedno sa Rusijom aktivno učestvovala u okončanju rata u Siriji i rješavanju problema migrantske krize i migranata. Dakle, iako su Turska i Rusija podržavale suprotne strane u sirijskom sukobu, zajedničkim snagama su postigle dogovor o isključenju SAD iz određenih sporazuma. Stoga dolazimo do zaključka da princip „balansa moći” skreće sa evropskog i američkog kontinenta na evroazijsku oblast.<sup>54</sup>

U posljednjem periodu Rusija je prilično „marginalizovana”. Mnoge države su joj uvele političke sankcije, ali to nije bio slučaj sa Turskom. Ona je Rusiji otvorila vrata za dublju saradnju. Ovi projekti su se vezivali za unapređenje saradnje i ekonomske perspektive dvije države. Riječ je o izgradnji Transanadolijskog plinovoda (TANAP) koji će doprinijeti energetskej stabilnosti ne samo Turske, već čitavog regiona. Jer, „ovi energetskej resursi koji su toliko veliki da ko god da ih bude kontrolisao posedovaće ključni adut u strateškom balansu XX veka”<sup>55</sup>, što nije zanemarljiv podatak.

### *Istorijska i kulturna povezanost Turske i Zapadnog Balkana*

*„Balkansko poluostrvo odlikuje se kako geografskim jedinstvom tako i jedinstvom nametnutim istorijom. Reč ‘balkanizacija’ često se upotrebljava da označi rasparčavanje i nemire, ali su istoričari ovog poluostrva ukazivali da njegova istorija nije ništa nemirnija nego povest bilo kog dela Evrope pre Prvog svetskog rata. Rasparčavanje i nemiri su, u svakom slučaju, posledica njegovog sastava, mesta na geografskoj karti i borbe za vlast nad njim.”<sup>56</sup>*

Balkan ima važan geostrateški značaj i zato predstavlja „most” između Evrope i Azije, Zapada i Istoka, Hrišćanstva i Islama. Upravo zbog toga su regionalne i globalne sile, naročito SAD i Rusija, oduvijek nastojale da imaju kontrolu nad ovim područjem, sa ciljem realizacije sopstvenih interesa i povećanja zone uticaja u ovom regionu.<sup>57</sup>

Odnosi između Turske i Zapadnog Balkana započeti su još prije sedam vjekova. Većina balkanskih država bila je pod Osmanskim carstvom (od XIV do početka XX vijeka). Stoga su hiljade Turaka naselili male gradove na Balkanu, radeći kao državni službenici i vojnici,

<sup>54</sup> Dino Bašović i Ikbal Saračević, „Turska, Bliski istok i oživljavanje ‘Istočnog pitanja’”, *Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj*, 2017, URL: <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>55</sup> Filip Ejodus, „Trojanski konj na pragu Evrope? Tursko članstvo u EU i evropska bezbednost”, *Beogradski centar za bezbednosnu politiku*, Beograd, 2006, str. 2, preuzeto iz: Šorović, op. cit., str. 90.

<sup>56</sup> Stevan K. Pavlović, „Istorija Baklana 1804–1945”, *Clio*, Beograd, 2004, str. 5.

<sup>57</sup> Nikola Zeljkovic, „Clash of interests on Balkans between USA, Russia, Turkey and the EU”, *Paper prepared for the Moscow Conference on Geopolitics Connecting Geography to Politics: 21<sup>st</sup> Century Issues and Agendas*, LAPSS–International Association for Political Science Students, 2010, p: 2.

ali i kao prodavci i zanatlije. Nakon Balkanskih ratova samo mala grupa njih je ostala u Jugoslaviji, pretežno na Kosovu i Makedoniji.<sup>58</sup>

Tokom političke nestabilnosti i ratnih dešavanja 90-ih godina prošlog vijeka Turska je igrala značajnu ulogu na Balkanu, što joj je ostavilo prostora da povrati svoju nekadašnju poziciju koju je imala tokom postojanja Osmanskog carstva. Dakle, Turska je igrala aktivnu ulogu u zajedničkim multilateralnim snagama tokom rata u Bosni i Hercegovini (1992–1995), rata na Kosovu (1999) i tokom sporova između BJR Makedonije i Grčke zbog naziva „Makedonija”. Takođe, Turska je imala medijatorsku ulogu u regionu, u cilju obezbjeđenja većeg političkog uticaja na Balkanu.<sup>59</sup>

Prema Davutogluovoj pan-islamskoj viziji, BiH i Albanija se trebaju posmatrati kao prirodni saveznici Turske, ali treba i poštovati činjenicu da je muslimanska populacija na Balkanu najvažniji element turske politike na Balkanu. Dakle, BiH je okarakterisana kao političko, ekonomsko i kulturno stjecište Turske u Centralnoj Evropi. Stoga, BiH i Albanija predstavljaju zaostavštinu Osmanskog carstva, čije sudbine se vežu za tursku regionalnu snagu i hegemoniju.<sup>60</sup>

Turska nastoji da njeguje bliske veze sa Zapadnim Balkanom u oblastima naseljenim muslimanima, ali i da koristi efikasnu mrežu institucija širom regiona, baziranu na širenju turske kulture, vjere i istorije. Koristeći „meku moć”<sup>61</sup> kao dio vanjske politike, Turska je za kratak vremenski period inicirala značajne strateške i diplomatske poteze na Zapadnom Balkanu. To je glavni razlog zbog kojeg nova vanjska politika Turske na Balkanu bilježi porast dinamike i ekonomskih investicija. Dodatno, „Turska je oduvijek posmatrala Balkan kao njenog najbližeg saveznika zahvaljujući dubini i dinamičnim istorijskim i socio-kulturnim vezama sa državama regiona.”<sup>62</sup> Stoga, Turska pored regionalne, posjeduje aktivnu ulogu na globalnom nivou.

Na ovu priču se nastavlja čuveni Davutogluov govor, održan u Sarajevu 2009. godine, kada je predočena turska kontroverzna percepcija Balkana. „*Naša istorija je ista, naša vjera je ista i naša budućnost je ista. Kako se Osmansko carstvo pozicioniralo u centar svjetske politike tokom XVI vijeka, tako ćemo i mi načiniti Balkan, Kavkaz i Bliski istok, zajedno sa Turskom, centrom svjetske politike (...) mi ćemo*

<sup>58</sup> Marija Mitrović Bošković, Dušan Reljić and Alida Vračić „Elsewhere in the Neighborhood: Reaching Out to the Western Balkans” in Turkey’s Public Diplomacy ed. B. Senem Çevik and Philip Seib, *Palgrave Macmillan*, New York, 2015, p: 99–120.

<sup>59</sup> Alida Vračić, „Turkey’s Role in the Western Balkans”, *SWP Research Paper, Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs*, Berlin, 2016, RP 11, December, p: 6–30.

<sup>60</sup> Ozkan, op. cit., p: 127.

<sup>61</sup> Širenje turskog jezika, kulture i običaja na Balkanu putem turske Agencije za međunarodnu saradnju i koordinaciju, Turski kulturni centar Yunus Emre i Gülen pokret.

<sup>62</sup> Bedrudin Brljavac, „Turkey Entering the European Union through the Balkan Doors: In the Style of a great power”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Split, 2011, god. 48, 3/2011, p: 525.



*integrirati region Balkana, Bliskog istoka i Kavkaza, ne zbog nas samih, već zarad čitavog čovječanstva.*<sup>63</sup>

Sa druge strane, Erdogan je svojim aktivnim djelovanjem i ambicijama usmjerenim ka Zapadnom Balkanu primorao međunarodnu zajednicu, na čelu sa EU, da više pažnje obrati na balkanski politički proces i djelovanje (uprkos njenoj aktuelnoj paroli „zamor od proširenja”), kako bi uvećala sopstveni uticaj i političku dominaciju u ovom regionu.<sup>64</sup>

Iako je prošlo nešto više od jednog vijeka od kada je Osmansko carstvo zvanično izgubilo Balkan kao svoju sferu uticaja, dodatno je podstaklo Tursku kao pravnu nasljednicu da ponovo pokuša da svojim uticajem prodre u region. Dakle, Turska posmatra Balkan kao dio svoje prirodne sfere uticaja, te je s razlogom ulagala značajne napore i novac u cilju sticanja većeg kulturnog, političkog i ekonomskog uporišta na Zapadnom Balkanu. Takođe, ona je pružala razvojnu pomoć tokom vođenja velikih infrastrukturnih projekata, otvaranja univerziteta i obnavljanja brojnih džamija, ali i ohrabrivala turske biznismene da investiraju u region. Sa druge strane, Ankara ima i svoju mračnu stranu. Erdoganova Vlada vršila je i još uvijek vrši pritisak na susjedne zemlje kako bi preduzele mjere protiv sljedbenika imama Fetulaha Gulena<sup>65</sup>. Takođe, neophodno je istaći jačanje ekonomskih odnosa između Turske i Zapadnog Balkana. S tim u vezi, za nešto više od jedne decenije, zabilježen je porast trgovinske razmjene, od 364 miliona eura u 2002. godini na 2,5 milijardi eura u 2016. godini. Takođe, u posljednje vrijeme je zabilježen porast trgovačkih i političkih odnosa između Turske i Srbije<sup>66</sup>, koja je do skoro bila antiturski raspoložena. Shodno tome, istaknute su bliske kulturne, vjerske i političke veze sa Turskom kao prirodnim partnerom Albanije, Kosova i BiH, državama koje imaju značajnu muslimansku populaciju.<sup>67</sup>

Turska je iskoračila u izgradnji moderne države, međutim, nakon pokušaja državnog puča 2016. godine vanjska politika Turske se mijenja. Erdogan pravi otklon od međunarodne zajednice, pa i Balkana, te se fokusira na unutrašnja državna dešavanja. U tom periodu, Turska je bila samodovoljna. Ipak, današnje stanje je krajnje ohrabrujuće. Turski uticaj, ekonomska ulaganja i investicije na Zapadnom

<sup>63</sup> Birgül Demirtaş, „Turkish foreign policy towards the Balkans: A Europeanised foreign policy in a de-europeanised national context?“, *TOBB University and Tehnology*, Ankara, 2015, p: 7–8, in Mira Šorović, „Importance and Role of Turkey in the Western Balkans“, *Založba Vega*, 10/2, May 2018, p: 92–93.

<sup>64</sup> Šorović, op. cit., p: 87.

<sup>65</sup> Fetulaha Gulena je turska Vlada smatrala odgovornim za pokušaj državnog puča 2016. godine.

<sup>66</sup> Srbija je tokom prošle godine sa Turskom dostigla promet od blizu milijardu eura, dok je dvije godine ranije iznosio 745 miliona eura.

<sup>67</sup> *Alternativna TV*, „Da li će Turska udaljiti Zapadni Balkan od EU?“, (16. 05. 2018.), URL: <https://www.atvbl.com/da-li-ce-turska-udaljiti-zapadni-balkan-od-eu>, pristup: 14. 11. 2018.

Balkanu su više nego očigledne, a brojke pohvalne. Ipak, nakon završetka migrantske krize, ostaje nam da vidimo da li će se Turska i dalje posmatrati kao „privilegovan partner”, umjesto punopravnog članstva u EU. Podsjećanja radi, ukoliko Turska ne postane punopravna članica EU, Erdogan ima rezervni plan. Upravo tu misao je poslao međunarodnoj javnosti: „*ako nas EU ne želi, mi ćemo imati dobre odnose sa Kinom, Rusijom, Iranom i zonu uticaja u našem susjedstvu...*”<sup>68</sup> Ipak, činjenica je da Turska u sadašnjem trenutku nije u mogućnosti da u potpunosti transformiše vanjsku politiku Turske u anti-zapadnu, prije svega zbog ekonomskih i vojnih veza sa Zapadom. Shodno tome, u posljednje vrijeme se Turska osjeća odbačenom i napuštenom od strane EU, što može uzrokovati nepredvidljivo i ishitreno ponašanje Turske na međunarodnoj sceni.<sup>69</sup>

### *Zaključak*

Turska je najveća i najuticajnija zemlja na Zapadnom Balkanu, koja je povratila svoju nekadašnju poziciju u ovom regionu igrajući aktivnu medijatorsku ulogu tokom političkih previranja i nestabilnosti (90-tih godina prošlog vijeka). Dakle, Turska ima značajnu geo-stratešku poziciju, koja kao NATO članica i zemlja kandidat za punopravno članstvo u EU, predstavlja nezaobilaznog promotera mira i stabilnosti u regionu.

Turska je sve do dolaska na vlast AKP sprovođila defanzivnu spoljnu politiku, da bi nakon 2002. godine načinila zaokret — postaje znatno odlučnija u svojoj spoljnoj politici. Sa druge strane, religijski instrumentalizam blisko-istočnih zemalja, uz hladnoratovsku retoriku između Amerike i Rusije, može samo uzrokovati tenzije sa obostranim gubitkom, ali i prostor za aktivno djelovanje Turske u rješavanju otvorenih sukoba. Stoga, Turska ne smije da bude ekspanzionistički nastrojena država sa ambicioznim težnjama i dominacijom u regionu, kao ni država koja nameće sopstvenu volju manje razvijenim susjednim državama. Upravo suprotno. Turska treba da njeguje dobrosusjedske odnose i nastavi sa procesom demokratizacije unutar države, sa posebnim akcentom na poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Iako je Osmansko carstvo nakon više od jednog vijeka i zvanično izgubilo Zapadni Balkan kao sopstvenu sferu uticaja, to nije obeshrabrilu Tursku, njenu pravnu nasljednicu, da ponovo pokuša da svojim uticajem i korišćenjem „meke moći” povрати nekadašnju slavu i uticaj u regionu.

<sup>68</sup> Adam Balcer, „Turska i Zapadni Balkan. Pogled iz Poljske”, *Centar za međunarodne bezbedosne poslove*, rezime predavanja održanog 23. juna 2011. godine na Institutu za evropske studije u Beogradu, str. 3, URL <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turkey-and-the-Western-Balkans-srp.pdf>, pristup: 14. 11. 2018.

<sup>69</sup> Ibidem.

Shodno istorijskim, geografskim, religijskim i kulturnim vezama, Turska posmatra Balkan kao dio svoje prirodne sfere uticaja. Ona je sa razlogom ulagala značajne napore i novac u cilju sticanja većeg kulturnog, političkog i ekonomskog uporišta na Zapadnom Balkanu.

Podsjećanja radi, kroz istoriju Zapadni Balkan je igrao značajnu geo-stratešku ulogu na raskršću Istoka i Zapada, te oduvijek bio primamljiva teritorija za osvajače. Stoga, Turska želi da zadrži svoju stabilizacionu ulogu na Zapadnom Balkanu, koja može biti transformisana u „trojanskog konja”, jer regionalni konflikti mogu biti prenijeti na EU zajednicu.

Takođe, Turska treba da nastavi da se „bori” za svoj položaj na Zapadnom Balkanu, iako pojedini analitičari strahuju da Erdoğan agresivni pristup povećava tenzije između etničkih grupa u regionu. Dakle, unutar Turske se budi fundamentalizam i ekstremizam koji u kombinaciji sa okretanjem države ka predsjedničkom sistemu može biti poguban za tursko društvo i međunarodnu zajednicu. Međutim, i pored zapadanja Turske u autoritarni sistem, neosporno je da je Erdoğan harizmatični lider koga turska javnost posmatra kao nacionalnog spasioca, otjelotvorenje turske veličanstvene prošlosti i još sjajnije budućnosti. Stoga se njegove političke odluke ne smiju dovođiti u pitanje. Ipak, kojim putem će Erdoğan izabrati da vodi Tursku, ostaje nam da vidimo.

## *Bibliografija*

- Aras, Bulent, „Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”, *SETA, Foundation for Political Economic and Social Research*, Ankara, 2009;
- Bağcı, Hüseyin and Açıklan, Nilhan, „From chaos to Cosmos: Strategic Depth and Turkish Foreign Policy in Syria”, *Springer International Publishing*, Switzerland, 2015, DOI 10.1007/978-3-319-09710-7\_2;
- Biagini, Antonello, „Povjest moderne Turske”, *Srednja Europa*, Zagreb, 2012;
- Bošković Mitrović, Marija; Reljić, Dušan; Vračić, Alida, „Elsewhere in the Neighborhood: Reaching Out to the Western Balkans” in *Turkey’s Public Diplomacy* ed. B. Senem Çevik and Philip Seib, *Palgrave Macmillan*, New York, 2015;
- Brljavac, Bedrudin, „Turkey Entering the European Union through the Balkan Doors: In the Style of a great power”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Split, 2011, god. 48, 3/2011;
- Davutoglu, Ahmet, „Stratejik Derinlik”, Ankara, 2001;
- Dašić, Đ. David, „Istorija diplomatije”, *Institut za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2015;
- Demirtaş, Birgül, „Turkish foreign policy towards the Balkans: A Europeanised foreign policy in a de-europeanised national context?”, *TOBB University and Tehnology*, Ankara, 2015;
- Ejdus, Filip, „Trojanski konj na pragu Evrope? Tursko članstvo u EU i evropska bezbednost”, *Beogradski centar za bezbednosnu politiku*, Beograd, 2006;
- European Commission, Commission Staff Working Document, Turkey 2016 Report;

- Goldschmidt, Jr Arthur and Davidson, Lawrence, „A Concise History of the Middle East”, *Westview Press*, Philadelphia, 2010;
- Grigoriadis, N. Ioannis, „The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies Programme*, Working paper 8/2010;
- Hansen, Mathias Koue, Nebbelunde, Nadia, Lo Curlo Julian and Bergmann, Christensen Sovig, „Turkish nationalism and the Kurdish question”, URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/43030022.pdf>, pristup: 12. 12. 2016;
- Kausch, Kristina, „Geopolitics and Democracy in the Middle East”, *FRIDE*, Spain, 2015;
- Ozkan, Behlül, „Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism”, *Marmara University*, 10 November 2014;
- Pavlović, K. Stevan, „Istorija Balkana, 1804–1945”, *Clio*, Beograd, 2004;
- Sanberk, Özdem, „Transformation of Turkish Foreign Policy”, *Wise Men Center Strategic Studies*, Speech at London School of Economics Conference on December 4, 2009;
- Šorović, Mira, „Importance and Role of Turkey in the Western Balkans”, *Založba Vega*, 10/2, May 2018;
- Šorović, Mira, „Odnosi Turske i EU u svijetlu migrantske krize”, *Fakultet političkih nauka*, Podgorica, maj 2017;
- Tahirović, Mehmedin, „Relations between Turkey and the Balkan Countries as in a Function of Improving the Regional Peace and Stability”, *Adam Akademi*, Cilt 4/2, 2014;
- Vračić, Alida, „Turkey’s Role in the Western Balkans”, SWP Research Paper, *Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs*, Berlin, 2016, RP 11, December;
- Walker, J. A, „Learning strategic depth: implications of Turkey’s new foreign policy doctrine”, *Insight Turkey*, 9(3): 32, 2007;
- Walker, W. Joshua, „Understanding Turkey’s Foreign Policy Through Strategic Depth”, *Transatlantic Academy*, URL: [www.transatlanticacademy.org](http://www.transatlanticacademy.org);
- Zeljko, Nikola, „Clash of interests on Balkans between USA, Russia, Turkey and the EU”, Paper prepared for the Moscow Conference on Geopolitics Connecting Geography to Politics: 21<sup>st</sup> Century Issues and Agendas, *IAPSS–International Association for Political Science Students*, 2010;

#### Linkovi

- <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/erdogan-nemoguce-graditi-mir-u-sjenkama-oruzja>;
- <https://www.atvbl.com/da-li-ce-turska-udaljiti-zapadni-balkan-od-eu>;
- <https://www.cirsd.org/sr-latn/mladi-eksperti/turska-bliski-istok-ozivljavanje-istocnog-pitanja>;
- <https://www.isac-fund.org/wp-content/uploads/2017/01/Turkey-and-the-Western-Balkans-srp.pdf>.

THE INFLUENCE OF THE ERDOGAN REGIME ON  
THE INTERNATIONAL COMMUNITY, WITH SPECIAL  
ACCENT ON THE WESTERN BALKANS

This article gives a short overview on the internal and external policies of Turkey during the reign of former Prime Minister and current President, Recep Tayip Erdoğan, as well as, the explanation of his sudden political turnaround from a democratic to an extremely repressive regime.

In the beginning, Erdoğan's rule had a strong foothold in the New Foreign Policy of Turkey, created by Ahmet Davutoğlu. The traditional vision of Turkey was rejected by the strategic depth, while a new way of acting on the international political scene was defined with a clearly-grounded principle of „zero problems with neighbors”. Therefore, the Western Balkans is again found in the center of action. The longstanding political ambitions of Turkey towards this region have been awakened, whose roots reach the cultural, religious and historical ties to the former Ottoman Empire.

*Key words:* Ahmet Davutoğlu, Turkey, the Western Balkans, Recep Tayip Erdoğan, the Strategic depth, International Community